

УДК 341.174(4)(075.8)

Р.Ю. ІЛЬНА, Національний університет
«Одеська юридична академія»

МІЖГЕНЕРАЦІЙНІ ПРАВА В ЗАКОНОДАВСТВІ ЄС

Ключові слова: майбутні покоління, міжгенераційні права, міжгенераційна справедливість, сталий розвиток

Існуючі проблеми, спричинені такими факторами як обмеженість природних ресурсів, нерациональне природокористування, прірва між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються, спонукають держави переосмислити свою екологічну політику. Як було визнано міжнародними коментаторами, судами та законодавцями деградація навколишнього середовища може спричинити серйозні порушення прав людини. На сьогоднішній день існує тенденція закріплення прав майбутніх поколінь в міжнародному та національному праві. Різні правові системи по різному підходять до регулювання цього питання. Краєкутним каменем у такому регулюванні є саме екологічні права майбутніх поколінь. У зв'язку з цим, перспективним вбачається підхід до проблеми в країнах-членах ЄС і в цілому, де чітко визначено, що економічне зростання має тісний зв'язок зі станом навколишнього середовища [1, с.201].

Питання, еколого-правового характеру в ЄС досліджувалися О.К. Вишняковим, виокремив принципи екологічної політики, обговорив роль органів управління в сфері навколишнього середовища [2]. О.В. Сурілова звертає увагу на компетенцію ЄС у сфері навколишнього природного середовища, а також на екологічні права особи в ЄС [3]. В.І. Лозо проаналізував стан права ЄС в сфері навколишнього середовища, сформував концепцію і зробив коментар чинного законодавства [4]. Серед зарубіжних вчених можна виділити: Лінду Колінз (L. Collins), яка в своїх працях дослідила теорію міжгенераційної справедливості в правовій системі ЄС; Стівена К. Вісенсейла (Steven K. Wisensale), яким розгляда-

лося питання з чим асоціюється міжгенераційна справедливість в ЄС, із солідарністю, чи зі сталим розвитком; Роберта Донкерса (Robert Donkers), який дослідив прогрес ЄС у відношенні досягнення сталого розвитку. Джеймс Камерон (James Cameron), Уіл Вейд-Грей (Will Wade-Grey), Джулі Абучар (Juli Abouchar) розглянули екологічне законодавство ЄС с точки зору вимог принципу застереження. Окремо слід виділити праці Едіт Б. Вайс (Edith B. Weiss), котра є родоначальницею концепції міжгенераційної справедливості і в своїх дослідженнях теоретично обґрунтовує існування і формування концепції міжгенераційних прав. Попри існуючі дослідження та згадування про майбутні покоління в рамках наукових праць, саме міжгенераційні права в законодавстві ЄС не знайшли свого розгляду. Так, існує необхідність визначити чи регулюються на сучасному етапі права майбутніх поколінь в ЄС, і як саме.

Метою цієї роботи є проведення аналізу законодавства ЄС щодо міжгенераційних прав, відзначення позитивних рис законодавчого регулювання, з'ясування ступеню закріплення міжгенераційні права в ЄС, як в об'єднанні в цілому.

Міжгенераційні права виникають з теорії міжгенераційних прав. Принцип міжгенераційної справедливості – норматив, що визначає інтемпоральні відносини між представниками різних поколінь з питань: розподілу природних і культурних благ, ресурсів, їх використання; прийняття рішень щодо, економічних, екологічних та соціальних проблем. Згідно з теорією, яка була запропонована Едіт Вайс, принцип міжгенераційної справедливості висловлює ідею про те, що всі покоління користуються землею та її ресурсами в борг [5, с.5]. Термін міжгенераційні права на сьогоднішній день не має свого офіційного визначення. Міжгенераційні права – колективні права, які є продовженими у часі і просторі, включають в себе як теперішні, так і не народжені покоління, при цьому кожне наступне покоління має еквівалентний об'єм прав [6, с.XIV]. Також Вайс стверджує, що люди ви-

ступують одночасно і як бенефіціари, і як піклувальники, які зобов'язуються передати землю в стані не гіршому, ніж первинний [7].

Принцип міжгенераційної справедливості є підґрунтям для принципу сталого розвитку, котрий на сьогоднішній день є керівним принципом на міжнародному та національному рівнях, та в ЄС.

Не дивлячись на те, що з початку захист навколишнього середовища в не мав належної уваги, зараз ця проблема є одним із головних питань у регулюванні відносин в ЄС [8]. Так на початку стаяв ЄС в установчих документах не відображалось положень, які стосувалися би екології. Точніше сказати, з початку свого існування Співтовариство не мало відповідних повноважень щодо прийняття нормативних актів. Аналізуючи установчі документи, можна помітити, що положення ст.ст.100, 235 Римського договору говорять про те, що Рада мала право видавати директиви з гармонізації законодавства країн-членів. Також Співтовариство мало право вживати певних заходів, якщо буде необхідним при експлуатації спільного ринку. Першим документом, який стосувався екологічних питань, була директива Євратому (1959 р.) по захисту працівників та широкої громадськості від радіації. Вже в Паризькій декларації 1972 р. можна знайти в преамбулі положення що підкреслювали те, що економічний розвиток повинен відбуватися для поліпшення умов життя. Особлива увага повинна приділятися нематеріальним цінностям та навколишньому середовищу. Крім цього, в розділі «навколишнє середовище» було виражено прохання скласти програми дій з навколишнього середовища. Так, у 1970 та 1972 рр. в Європейському Співтоваристві було прийнято вперше програми дій з навколишнього середовища. Принципи, які були закладені в ці програми, передували сучасним принципам оцінки впливу на навколишнє середовище та запобіжному принципу. Таким чином, деякі аспекти міжгенераційної справедливості можна зустріти і в цих ранніх документах.

Першою угодою, в якій окремо було виділено окрему главу, присвячену навколиш-

ньому середовищу, був Єдиний Європейський акт. Згідно зі ст.130r, Комісія отримала, відповідно до цілей цього документа, повноваження щодо збереження, охорони та поліпшення якості навколишнього середовища згідно із принципом субсидіарності. В цих положеннях простежується підхід, який направлений на майбутнє, зокрема в закріпленні концепції збереження. Однак, посилання на майбутні покоління або їх права відсутні.

Маастрихтській договір 1993 року розширив повноваження ЄС відносно навколишнього середовища. В ст.2 Договору було вжито термін стале зростання, що передувало сталому розвитку (Амстердамській договір 1997 р). Відповідно до ст.130r Договору закріплюється здійснення екологічної політики на засадах принципу обережності та запобіжних заходів, що екологічний збиток повинен бути виправлений в джерелі і, що забруднювач повинен платити. Також Співтовариство отримує повноваження вступати в міжнародні договори.

В тексті Амстердамського договору 1997 року вже зустрічається термін «сталий розвиток» та відбувається закріплення сталого розвитку в якості цілі ЄС. У цьому документі знову ж були відсутні посилання на майбутні покоління.

Наступною віхою в закріпленні принципу міжгенераційної справедливості стало прийняття Хартії Європейського Союзу. Цей унікальний за своєю суттю документ в преамбулі закріплює відповідальність і обов'язки перед майбутніми поколіннями внаслідок володіння правами. Крім того, в ст.37 вказаного документу встановлюється, що: «політики Європейського Союзу повинні включати підвищений рівень захисту навколишнього середовища і забезпечувати поліпшення її якості відповідно до принципу сталого розвитку». Це положення представляє собою своєрідний захист прав майбутніх поколінь, адже сталий розвиток має на меті задоволення потреб сучасності без загрози для здатності майбутніх поколінь задовольнити свої потреби.

Незважаючи на те, що Орхуська конвенція (1998 р.) була прийнята в рамках ООН, вона

також відіграє важливу роль в становленні принципу міжгенераційної справедливості в ЄС. Так, 17.02.2005 р. було прийнято рішення щодо підписання Орхуської конвенції з боку ЄС та було прийнято Регламент (ЄС) № 1367/2006 Європейського парламенту і Ради від 06.09.2006 р «Про застосування положень Орхуської конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, в співтовариства установ і органів». У преамбулі Конвенції закріплюється право кожного жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту, і обов'язок, як індивідуально, так і спільно з іншими членами суспільства охороняти і покращувати навколишнє середовище на благо нинішнього і майбутніх поколінь. Тобто, закріплюється право кожного (навіть майбутніх поколінь), та закріплюється обов'язок теперішніх поколінь по відношенню до майбутніх.

Серед інших нормативних актів можна виділити п'яту програму дій з навколишнього середовища на період з 1992 по 2000 рік (попередні дві, не мають значного впливу на становлення ідей міжгенераційної справедливості). П'ята програма має назву «На шляху до сталого розвитку». Прийняття цієї програми відбулось під впливом публікації доповіді «Наше спільне майбутнє», яка була своєрідною підготовчою платформою для Конференції Ріо-де-Жанейро (1992 р.) – Саміт Землі [9]. Метою п'ятої програми, як зазначено в Розділі 6, є розробка пропозицій щодо рішень або запобігання екологічних проблем в наступних областях: зміна клімату, природа і біорізноманіття, окислення і якість повітря, міське середовище, прибережні зони, поводження з відходами, управління водними ресурсами. Згадана програма має чітку орієнтацію на добробут в майбутньому, інтеграцію екологічних та економічних інтересів. На продовження п'ятої програми дій з навколишнього середовища було прийнято, шосту програму «Наше майбутнє – наш вибір», яку було прийнято на період з липня 2002 по липень 2012.

У цій програмі підкреслюється необхідність цілісного підходу, покращення якості життя без шкоди для майбутніх поколінь. Задля зменшення екологічних проблем встановлюється 7 стратегій (пріоритетних напрямків) для екологічного поліпшення. В шостій програмі підкреслюється відповідальність за збереження природного ресурсу для нашого блага, та блага майбутніх поколінь [10]. Безсумнівно, законодавство та механізми, прийняті на основі цих двох програм, дали свої плоди у вигляді поліпшення екологічної ситуації в Європі: зменшення забруднення повітря, вод і ґрунтів [11]. Для подальшого поліпшення ситуації було прийнято сьому програму дій з навколишнього середовища на 2013–2020 рр. «Жити добре в межах нашої планети». Цей документ спрямований на досягнення довгострокових результатів. У ньому визначається, як ЄС бачить своє екомайбутнє до 2050 року [11]. Підкреслюється важливість збереження біорізноманіття для майбутніх поколінь, стійке сільське господарство с почуттям відповідальності за майбутні покоління. Також у сьомій програмі в 96 абзаці ЄС приєднався до «...прихильності світових лідерів до сталого розвитку та забезпечення просування економічно, соціально та екологічно сталого майбутнього для планети, для нинішнього і майбутніх поколінь...».

Стосовно захисту прав майбутніх поколінь, можна сказати, що спираючись на успішний досвід Угорщини, в Європейському Парламенті була спроба інституціоналізувати захист міжгенераційних в письмовій декларації 0070/2008 про заснування Представництва прав майбутніх поколінь в ЄС. На жаль, такий інститут так і не було засновано.

Завдяки розвинутій екополітиці в ЄС було прийнято ряд документів, що відповідають сформульованим Єдіт Вайс, в рамках теорії міжгенераційної справедливості, обов'язкам. А саме, це обов'язок збереження ресурсів, а також інші обов'язки: забезпечувати справедливе використання, уникати шкідливого впливу на навколишнє середовище, попереджувати катастрофи та мінімізувати збитки,

компенсувати збитки. Так, наприклад, стратегія ЄС з біологічного різноманіття до 2020 та Директиви 79/409/ЕЕС від 02.04.1979 р. щодо збереження птахів і 92/43/ЕЕС від 21.05.1992 р. щодо збереження природної середовища помешкання, що відповідає обов'язку збереження ресурсів. Крім цього ЄС допомагає країнам, що розвиваються виконувати свої екологічні обов'язки, досягти сталого розвитку, ліквідувати бідність, що регулюється Спільною заявою Ради та представників урядів зустрічі держав-членів в рамках Ради, Європейського Парламенту та Комісії з європейської політики в галузі розвитку Союзу: «Європейський консенсус» 2006/С46/01.

Як зазначив Люк Лаврсієн (Luc Lavrijssen), практика Європейського суду є показником імплементації європейського права навколишнього середовища, що було відзначено В.Л. Качурінером [12]. Слід визначити, що на відміну від Міжнародного суду ООН, національних судів, практика стосовно міжгенераційних прав є відсутньою в ЄС.

З проаналізованого вище можна зробити висновок, що законодавство ЄС у відношенні майбутніх поколінь постійно еволюціонує та екополітика ЄС є ефективною. Безперечно, в установчих документах та інших нормативних джерелах превалує лексика, властива сталому розвитку, а не принципу міжгенераційної справедливості. Законодавче регулювання міжгенераційних прав в ЄС відсутнє. Попри все, з кожним разом у програмах дій з навколишнього середовища ЄС зростає орієнтація на майбутнє, все частіше вживається термін майбутні покоління. На жаль, у жодному з документів не дається визначення, кого слід сприймати в якості майбутніх поколінь і не згадується про міжгенераційні права, хоча й висловлюються ідеї властиві концепції міжгенераційних прав. Також відсутні прямі посилання на права майбутніх поколінь, робиться акцент на відповідальності перед ними. ЄС приймає відповідні правові акти, як того вимагає теорія міжгенераційної справедливості та намагається виконати свої міжгенераційні обов'язки. На сьогоднішній день

не існує спеціального органу для захисту міжгенераційних прав в ЄС, але згідно з положеннями екологічних програм, функціонує Генеральний директорат з питань довкілля, метою якого є захист, збереження і поліпшення навколишнього середовища для нинішнього і майбутніх поколінь. Слід визнати, що судова практика в відношенні міжгенераційних прав в ЄС відсутня. Для забезпечення міжгенераційних прав в ЄС необхідно прийняти відповідні законодавчі акти, в яких давалося би визначення саме таких прав. Необхідно створити механізм дієвого інституційного та судового захисту обговорених прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аракелян М. Р. Право Європейського Союзу : підручник / М. Р. Аракелян, М. Д. Василенко ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса : Фенікс, 2012. – 390 с.
2. Вишняков О. К. Правове забезпечення зовнішньоекономічної інтеграції України : монографія / О. К. Вишняков. – Одеса : Юридична література, 2007. – 288 с.
3. Сурілова О. О. Екологічні права людини в Україні і Європейському Союзі: порівняльний аналіз / О. О. Сурілова // Актуальні проблеми держави і права. – 2005. – Вип. 25. – С. 524–527.
4. Лозо В. И. Правовые основы экологической стратегии Европейского Союза (Концепция, программное обеспечение, систематизация и комментарий действующего законодательства ЕС) : монографія / В. И. Лозо. – Харьков : Право, 2008. – 368 с.
5. Weiss E. B. In Fairness to Future Generations: International Law, Common Patrimony, and Intergenerational Equity / Edit Brown Weiss. – Tokyo, NY: UN University, Transnational Publishers, 1989. – 423 p.
6. Edwards A. Page Climate Change, Justice, and Future Generations / A. Page Edwards. – Cheltenham : Edward Elgar Publishing Limited, 2006. – 304 p.

7. Weiss E.B. Intergenerational equity and Rights of Future / E. B. Weiss [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biblio.juridicas.unam.mx/libros/4/1985/11.pdf>.

8. Pedersen O. W. European Environmental Human Rights and Environmental Rights: A Long Time Coming? / Ole W. Pedersen // Georgetown International Environmental Law Review. – 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1122289.

9. European Commission. Environment 2010: European Commission 2001-2010 6th EU Environment Action Programme Our Future, Our Choice // European Commission. – Belgium: Luxembourg: Office for Official Publications of

the European Communities, 2001. – 12 p. – (Publications of the European Communities).

10. European Commission. Global assessment – Europe’s environment: what directions for the future? // European Commission, 2000. – 49 p. – (Publications of the European Communities).

11. Environmental Action Programme to 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/environment/newprg>.

12. Качурінер В. Л. Становлення і розвиток політики Європейського Союзу в області охорони навколишнього середовища та екологічних стандартів виробництва / В. Л. Качурінер // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. – 2013. – № 5. – С. 326–331.

Ільїна Р. Ю. Міжгенераційні права в законодавстві ЄС / Р. Ю. Ільїна // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 167–171 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_2_30.pdf

В рамках теорії міжгенераційної справедливості та такої нової концепції, як міжгенераційні права, автор досліджує екологічне законодавство ЄС відносно міжгенераційних прав. В роботі аналізується еволюція екологічного законодавства ЄС, визначається наявність офіційного закріплення міжгенераційних прав та механізму захисту таких прав в ЄС.

Ільїна Р.Ю. Межгенерационные права в законодательстве ЕС

В рамках теории межгенерационной справедливости и такой новой концепции, как межгенерационные права, автор исследует экологическое законодательство ЕС относительно законодательстве ЕС межгенерационных прав. В работе анализируется эволюция экологического законодательства ЕС, определяется наличие официального закрепления межгенерационной прав и механизма защиты таких прав в ЕС.

Ilina R.Y. Intergenerational Rights in the EU Legislation

The EU legislation in relation intergenerational rights within the theory of intergenerational equity and the concept of intergenerational rights is analyzing. The paper analyzes the evolution of the EU environmental legislation; determine whether there is a formal framework for intergenerational rights and mechanisms to protect these rights in the EU.